

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **Технології формування образного мовлення молодших
школярів на уроках літературного читання**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи РОв2-М17з
спеціальності 013 Початкова освіта
Буратчук Іванна Петрівна
Керівник: **Мартіна О.В.**, кандидат
філологічних наук, доцент

Рецензент: **Гордійчук М.С.**, кандидат
педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ...	9
1.1. Лінгвістичне та літературознавче обґрунтування понять «образність», «образне мовлення».....	9
1.2. Психологічні механізми образного мовлення молодших школярів.....	22
1.3. Особливості сприймання художніх творів учнями початкових класів....	34
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	48
2.1. Аналіз чинних навчальних програм та шкільних підручників у світлі проблеми розвитку образного мовлення молодших школярів.....	48
2.2. Організація і проведення експериментального дослідження.....	58
2.3. Результати експериментально-досліднонавчання.....	65
Висновки до другого розділу.....	79
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається концептуальними положеннями Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті про те, що важливу роль у становленні особистості відіграє рідна мова і література, які є засобом її розвитку, пізнання та комунікації. Вивчення мови і літератури в школі має бути спрямоване на формування мовної особистості – людини-носія мови зі своїми індивідуальними рисами мовотворчості.

У Концепції мовної освіти України зазначено, що невід’ємною ознакою освіченої, усебічно розвиненої особистості є висока мовленнєва культура, уміння вільно, комунікативно виправдано володіти мовними засобами у будь-якій мовленнєвій ситуації, аргументовано висловлювати свої думки, дотримуватися правил мовленнєвого етикету.

Духовний і матеріальний розвиток народу відбивається у його літературній мові. Літературна мова становить культурне надбання нації, виступає важливим чинником єдності національного мовного простору. Розвиток літературної мови пов’язаний насамперед із розвитком художньої літератури.

Добре розвинене мовлення є одним із найважливіших засобів активної діяльності людини в сучасному суспільстві, а для школяра – засобом успішного навчання в школі. Мовлення – спосіб пізнання дійсності. З одного боку, багатство мовлення великою мірою залежить від збагачення дитини новими уявленнями і поняттями, з іншого – добре володіння мовою, мовленням сприяє пізнанню складних зв’язків у природі і в житті суспільства. Діти з добре розвиненим мовленням завжди успішніше вчать з різних предметів.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, мета і завдання навчальних предметів «Українська мова» і «Літературне читання» в початковій школі полягає не лише в опануванні вміннями читати і писати, а

й у мовленнєвому розвитку молодших школярів – умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Відтак розвиток мовлення набуває статусу провідного принципу у навчанні читання і рідної мови в початковій школі [31].

Літературне читання як навчальний предмет, побудований на основі художніх творів, створює особливі умови для розвитку мовлення учнів: збагачує і активізує словник школярів на основі спостережень над текстом, формує у них образне мислення, продуктивно-творчу уяву, фантазію, що супроводжується інтелектуально-мовленнєвою активністю і словесною творчістю. Тісна взаємодія зі сприйняттям творів художньої літератури – невичерпним джерелом збагачення мовлення образними засобами – є важливою особливістю розвитку мовлення молодших школярів. Через поетичні образи художня література відкриває і пояснює дитині життя природи і суспільства, складний світ людських стосунків, сприяє її мовленнєвому розвитку, даючи зразок правильної літературної мови. Відтак основою роботи під час читання та аналізу художнього твору є осягнення поетичного слова і образу. Через слово, яскраве, емоційне, максимально насичене, передає поет свої життєві враження. Тут особливо важливий для аналізу відбір найбільш яскравих, цікавих поетичних образів. Навчити школяра бачити їх, виділяти в поетичному творі, замислюватися над їх виразністю і багатозначністю – це і є культура сприйняття поетичного слова. Саме на культурі сприйняття поетичності, образності художнього слова слід розвивати культуру мовлення школярів і образність їхнього мовлення зокрема.

Розвиток мовлення на уроках читання тісно пов'язаний із процесами сприймання, розуміння, аналізу, інтерпретації художніх творів та продукування на їх основі власних усних і писемних висловлювань. Володіння названими формами мовленнєвої діяльності – своєрідний показник мовленнєвої компетентності учнів, культури їхнього мовлення, для якої

характерні образність, змістовність, логічність, нормативність, доцільність. У зв'язку з цим вчителів на уроках літературного читання потрібно посилити роботу над образністю художнього слова, обумовленою його багатозначністю і глибиною, що викликає труднощі адекватного сприйняття його читачами молодшого шкільного віку.

Проблема розвитку образного мовлення молодших школярів ґрунтовно висвітлена у психології та психолінгвістиці, зокрема такі її аспекти, як взаємозв'язок мовлення і мислення (Л. С. Виготський, М. І. Жинкін, О. Р. Лурія, О. О. Потебня, С. Л. Рубінштейн та ін.), з'ясування сутності образності як психологічної категорії: «образ», «образне мислення», «слово й образ» (П. Я. Гальперін, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, О. Р. Лурія, О. О. Потебня, С. Л. Рубінштейн та ін.).

Окремі аспекти розвитку образного мовлення учнів розглядали вчені-методисти. Так, з позицій збагачення словникового запасу учнів на різних етапах їх мовленнєвого розвитку означену проблему досліджували Н. В. Гавриш, Н. Б. Голуб, Л. М. Кулибчук, Т. В. Коршун, К. В. Пономарьова, Н. М. Сіранчук, В. І. Тихоша та ін.; комунікативного аспекту навчання мови – А. М. Богуш, Л. О. Варзацька, В. І. Капінос, Т. М. Котик, С. О. Караман, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк, М. Г. Стельмахович та ін.

Проте аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що розвитку образного мовлення молодших школярів приділяється недостатньо уваги, відсутні спеціальні наукові дослідження цієї проблеми. Залишається нез'ясованим питання відбору змісту й методів розвитку образного мовлення на уроках літературного читання, що є серйозною прогалиною, адже знання, уміння та навички, здобуті в початковій школі, стають основоположними для учнів основної школи. Потребують дослідження психолого-педагогічні засади розвитку образного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання з урахуванням вікових особливостей учнів, а також визначенням закономірностей, що сприяють оволодінню мовою як засобом

спілкування, пізнання, прилучення до культури українського народу у процесі читання художніх творів.

Таким чином, вибір і актуальність теми дослідження зумовлені, з одного боку, її соціальною значущістю, а з іншого – не достатньою розробленістю проблеми розвитку образного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання в теоретичному та практичному аспектах.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні ефективності методики розвитку образного мовлення молодших школярів на уроках читання.

Для досягнення цієї мети визначено такі **завдання**:

- Опрацювати психолого-педагогічні, психолінгвістичні, літературознавчі, методичні джерела з проблеми розвитку образного мовлення молодших школярів на уроках читання;
- проаналізувати стан означеної проблеми в педагогічній практиці;
- здійснити відбір літературного, літературознавчого, мовного та мовленнєвого компонентів змісту роботи з проблеми дослідження;
- розробити методику розвитку образного мовлення молодших школярів на уроках читання та експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – навчальна діяльність учнів початкових класів на уроках читання.

Предмет дослідження – методика розвитку образного мовлення молодших школярів на уроках читання.

Методологічною основою роботи є положення філософської теорії пізнання, лінгвістики, психології про єдність одиничного, конкретного і загального, абстрактного; про взаємозв'язок мовлення і мислення; вчення про «образ» («внутрішню форму» слова); про роль діяльності в розвитку мовлення і мислення.

Теоретичною основою дослідження є психолінгвістичні положення теорії мовленнєвої діяльності (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, О. О.

Леонтьєв, І. О. Зимня та ін.), психологічні та психолінгвістичні дослідження з проблем формування умінь та навичок образного мовлення (В. А. Артемов, Б. В. Беляєв, О. Р. Лурія, Ю. І. Пассов, М. І. Жинкін); праці лінгвістів щодо функціонування мовних засобів у текстах художнього стилю (В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, Б. М. Головін, А. П. Коваль, Л. О. Новиков, О. І. Федоров, З. Т. Франко та ін.), праці вчених-методистів з розвитку мовлення молодших школярів та цілеспрямованого використання мовних засобів у висловлюваннях шляхом засвоєння елементарних текстологічних відомостей (М. С. Вашуленко, Л. О. Варзацька, Л. Д. Нечай, Л. О. Кутенко, Т. М. Котик, Т. Ф. Потоцька, В. І. Бадер, В. О. Собко, К. І. Пономарьова, Л. Б. Попова, Н. А. Гац, Н. І. Лазаренко та ін.).

Методи дослідження.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань було використано такі методи наукового дослідження: *теоретичні*: аналіз науково-методичної, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз і теоретичне узагальнення педагогічного досвіду для визначення актуальності та теоретико-методичних засад дослідження; *емпіричні*: бесіди з учителями й учнями, педагогічні спостереження та аналіз уроків читання у 2 – 4 класах з метою виявлення методичної компетентності учителів; аналіз усних відповідей і письмових робіт учнів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для виявлення стану й рівнів сформованості образномовленнєвих умінь учнів; кількісний і якісний аналіз результатів дослідного навчання з метою виявлення ефективності пропонованої методики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: обґрунтовано й визначено теоретичні засади розвитку образного мовлення учнів 2 – 4 класів на уроках читання; уточнено й конкретизовано педагогічну сутність поняття «образне мовлення»; удосконалено систему роботи над художнім текстом із метою розвитку образного

мовлення; визначено показники й рівні сформованості вмінь молодших школярів образно мислити і висловлюватись; подальшого розвитку набула методика розвитку образного мовлення у процесі вивчення художнього твору, обґрунтовано доцільність її впровадження в навчальний процес початкової школи.

Практичне значення здобутих результатів полягає у можливості використання матеріалів роботи на уроках літературного читання в початкових класах, при підготовці студентів до практичних занять.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом виступів з повідомленнями на науково-практичних студентських конференціях університету (2017-2018рр.); матеріали роботи обговорювалися на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти, частково впроваджувалися в процесі педагогічної практики.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загального висновку, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Лінгвістичне та літературознавче обґрунтування понять «образність», «образне мовлення»

ВИСНОВКИ

Дослідження з розвитку образного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання дало змогу зробити такі висновки:

Розвиток образного мовлення молодших школярів на уроках читання є важливою методичною проблемою, що знайшла відображення як у лінгвістичних, так і літературознавчих дослідженнях, які розглядають різні підходи до її розв'язання, а саме: семантична двоякість слова, взаємодія двох його значень (первинного, прямого і вторинного, переносного).

Психолого-педагогічні дослідження проблем розвитку дитячого сприйняття, мислення і мовлення підкреслюють, що домогтися правильного і образного мовлення учнів можна за умови, якщо мовець володіє різноманітними засобами мови, різними способами передачі сприйнятого

матеріалу, тобто якщо мова його достатньо розвинута. Тому потрібно розвивати мовлення учнів, працюючи над образними засобами мови.

Найважливішими джерелами розвитку образності дитячого мовлення є твори художньої літератури та усної народної творчості. Через поетичні образи художня література відкриває і пояснює дитині життя природи і суспільства, складний світ людських стосунків, сприяє її мовленнєвому розвитку, даючи зразок правильної літературної мови. Основою роботи під час читання та аналізу художнього твору є осягнення поетичного слова і образу. Через слово, яскраве, емоційне, максимально насичене, поет передає свої життєві враження. Особливо важливий для аналізу відбір найбільш яскравих, цікавих поетичних образів. Навчити школяра бачити їх, виділяти в поетичному творі, замислюватися над їх виразністю і багатозначністю – це і є культура сприйняття поетичного слова. Саме на культурі сприйняття поетичності, образності художнього слова слід розвивати культуру мовлення школярів і образність їхнього мовлення зокрема.

Вибір образних засобів мови та літературознавчих понять, рекомендованих нами для роботи з молодшими школярами, продиктований орієнтацією на програму з літературного читання і української мови та психологічні особливості розвитку мислення і мовлення учнів початкових класів. Це: художній образ, порівняння, епітет, метафора, уособлення.

Вивчення наукової і науково-методичної літератури з проблеми дослідження дало змогу визначити такі необхідні умови розвитку образності мовлення молодших школярів у процесі читання:здійснення взаємозв'язку всіх сторін мовленнєвого розвитку (фонетичної, лексичної, граматичної);формування в дітей елементарних уявлень про структурні, стилістичні, художні особливості різних типів висловлювань (опису, розповіді, міркування) та елементарних літературознавчих понять, доступних для розуміння учнів молодшого шкільного віку (епітета, порівняння, метафори, уособлення);усвідомлення школярами необхідності і місця

використання образних засобів мовлення відповідно до комунікативних цілей і мовленнєвої ситуації.

Процес розвитку усного і писемного образного мовлення молодших школярів на уроках читання розглядається у нашому дослідженні як спеціально організована навчальна діяльність учителя та учнів, яка реалізується з допомогою взаємопов'язаних елементів (змісту, методів, прийомів і форм навчання), розроблених з урахуванням закономірностей і принципів мовленнєвого розвитку. Вона забезпечує засвоєння зображально-виражальних засобів мови художнього твору на різних рівнях пізнання:

- на емоційному рівні (через сприйняття художніх образів, емоційно-експресивної лексики фольклорних і літературних творів, а також у процесі створення власних висловлювань);

- на раціональному рівні (читання художніх текстів, аналіз образних засобів, які застосовує автор).

Запропонована методика розвитку образного мовлення учнів 2 – 4 класів на уроках читання поєднує чотири підходи: психолінгвістичний, що базується на теорії мовленнєвої діяльності; лінгводидактичний, який орієнтує вчителя і школярів на формування умінь цілеспрямовано будувати висловлювання з певними стилістичними особливостями, образністю, емоційною виразністю; літературознавчий, що має на меті введення до системи підготовки дитини-читача початкових літературознавчих понять, і діяльнісний, що передбачає спрямованість навчального процесу на постановку і вирішення учнями конкретної навчальної задачі.

Вихідним теоретичним положенням методики розвитку образного мовлення учнів 2 – 4 класів у процесі читання є необхідність системності роботи, що реалізується з допомогою комунікативно-мовленнєвого, який досягається на уроках читання діалоговою взаємодією читача з текстом, автором, героями його твору. Формування мовленнєвих умінь здійснюється у нерозривній єдності з читацькими. Якщо система читацьких умінь

відображає процес сприймання, осмислення твору, то мовленнєві уміння формуються у процесі створення власного висловлювання за прочитаним.

Для реалізації цілей і завдань розвитку образного мовлення молодших школярів у процесі читання нами було розроблено систему вправ, до завдань яких відносяться переважно рецептивні й рецептивно-репродуктивні види навчальної діяльності (слухання і читання текстів художніх творів, розгляд ілюстрацій, заучування напам'ять; вправи зі збагачення словника молодших школярів лексиною, що відбиває досвід чуттєвого й емоційного пізнання світу, різні види переказу, словесне малювання).

Вправи націлені на усвідомлення учнями ролі і функцій образних засобів у тому чи іншому контексті. Завдання до тексту передбачають аналіз його художніх образів, зображально-виражальних засобів, за допомогою яких вони створені, засвоєння (на початковому рівні) літературознавчих понять художнього мовлення. Завдання вправ передбачали роботу з відновлення деформованого тексту (підбір відповідних епітетів, порівнянь, метафор), моделювання (за даним початком, закінченням), стилізацію тексту. Застосовувалися також творчі вправи, коли на основі одержаних уявлень, знань і умінь учні створюють власні висловлювання як в письмовій, так і в усній формі, проявляють свої творчі здібності. Цей рівень реалізується у створенні загадок, віршів, казок, оповідань тощо.

Експериментальне навчання довело, що впродовж трьох років можна виховати у школярів особливе ставлення до літературного образу як носія духовного змісту: дати учням розуміння таких найважливіших складників літературної образності, як умовність, метафоричність, емоційна виразність.

Кількісний аналіз наведених результатів контрольних робіт демонструє передусім підвищення показника високого й середнього рівнів в учнів експериментальних класів порівняно з відповідним рівнем в учнів контрольних класів, зокрема в 2 класі – на 7, 7 %, в 3 класі – 16,8 %, в 4 класі – 19,8 %.

У ході експерименту учні не лише збагатили свій словник образними засобами, але й навчилися обґрунтовувати свої відповіді, виробили вміння свідомо вживати слова в усному і писемному мовленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова О. І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів: автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. І. Артемова. – Одеса, 2001. – 20с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
3. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів / В. І. Бадер. – К., 2000. – 314 с.
4. Білецька М. А. Рідна мова: підручник для 2 класу / М. А. Білецька, М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2002. – Ч. 1. – 126 с.
5. Білецька М. А. Рідна мова : підручник для 2 класу / М. А. Білецька, М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2002. – Ч. 2. – 126 с.
6. Блонский П. П. Психология младшего школьника / П. П. Блонский. – М. : Изд-во Института практической психологии, 1997. – 574 с. – С. 162.

7. Богуш А.М. Речевая подготовка детей к школе / А. Богуш. – К. : Рад. школа, 1984. – 176 с. – С. 67.
8. Богуш А. Лексичні особливості текстів українських народних казок / А. Богуш, Ю. Руденко. – Одеса : Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2005. – 167 с.
9. Бочкарёва А. П. Создание образов детей шестого года жизни под влиянием художественной книги и картины : автореф. дисс...канд. психол. наук : 19.00.07 / А. П. Бочкарёва. – М., 1982. – 18 с.
10. Варзацька Л. О. Навчання мови та мовлення на основі тексту /Л. О. Варзацька. – К.: Рад. шк., 1986. – 176 с.
11. Васильева М. С. Актуальные проблемы методики обучения чтению в начальных классах / М. С. Васильева, М. И. Оморокова, Н. Н. Светловская. — М. : Педагогика, 1997. — 215 с. – С. 38.
12. Вашуленко М.С., Рідна мова : підручник для 3 класу / М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко. – К. : Освіта, 2003. – Ч. 1. – 128 с.
13. Ветлугина Н. А. Художественное творчество и ребенок / Н. А. Ветлугина. – М. : Издательство АПН СССР, 1968. – 15 с.
14. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи: поэтика/ В. В. Виноградов. – М. : Изд.-во АН СССР, 1963. – 254 с.
15. Винокур Г. О. О языке художественной литературы / Г. О. Винокур; сост. Т. Г. Винокур. – М. : Высш. шк., 1991. – 447 с.
16. Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості / І. С. Волощук. – К. : Педагогічна думка, 1998. – 160 с.
17. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 96 с.
18. Выготский Л. С. Мышление и речь/ Л. С. Выготский // Изб. психол. исслед. – М. : Наука, 1956.– 386 с.

19. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Азбука, 2000. – 416 с. – С. 73 – 74.
20. Гавриш Н. В. Особенности сознания старшими дошкольниками переносного значения слова (на материале фразеологии) / Н. В. Гавриш // Наука і освіта : науково-практичний ж-л Південного наукового центру АПН України. – 1998. – № 1 – 2. – С. 116 – 120.
21. Гавриш Н. Развитие связного мышления дошкольников : навч.-метод. посіб. / Н. Гавриш. – К. : Шкільний світ, 2006. – 119 с. – С. 12.
22. Гавриш Н. В. Развитие мыслительной творческой деятельности в дошкольном возрасте / Н. В. Гавриш. – Донецьк : ТОВ «Лебідь», 2001. – 218 с.
23. Гавриш Н. В. Словесная творческая деятельность как фактор личностно ориентированного воспитания / Н. В. Гавриш // Гуманістично-спрямований виховний процес і становлення особистості : збірник наукових праць. – К. – 2001. – Кн. 2. – С. 19 – 27.
24. Галич О. Теория литературы: учебник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; за наук. ред. О. Галича. – К. : Лебідь, 2001. – 488 с.
25. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 140 с.
26. Георгян Н. М. Развитие творческих способностей младших школьников средствами музыкальной ритмики : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. М. Георгян. – Луганськ, 1998. – 22 с.
27. Гнатко Н. М. Проблема креативности и явление подражания / Н. М. Гнатко. – М. : ИП РАН, 1994. – 64 с.
28. Головин Б. Н. Основы культуры речи : учебн. для вузов / Б. Н. Головин. – 2-е изд., испр. – М. : Высш. шк., 1988. – 320 с.
29. Давыдов В. В. Генезис и развитие личности в детском возрасте / В. В. Давыдов // Вопросы психологии. – 1992. – № 1. – С. 19 – 23.

30. Денисюк А. С. Розвиток уяви учнів молодшого шкільного віку на уроках читання : автореф. дис...канд. психол. наук : 19.00.07 / А. С. Денисюк. – К., 1971. – 23 с.
31. Державний стандарт початкової загальної освіти: затв. Постановою Кабінету міністрів України від 20 квітн.2011 р. № 462 // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 1 – 18.
32. Ефимов А. И. Стилистикахудожественной речи / А. И. Ефимов. – 2-е изд. – М. : Изд-во Московскогоуниверситета, 1961. – 519 с.
33. Жинкин Н. И. Язык – речь – творчество : исследования по семиотике, психолінгвістике, поезике / Н. И. Жинкин // Избранные труды. – М. : Лабиринт, 1998. – 368 с.
34. Зеньковский В. В. Психологиядетства / В. В. Зеньковский. – М. : Академия, 1996. – 346 с.
35. Зимняя И. А. Лингвопсихологияречевойдеятельности / И. А. Зимняя. — Москва — Воронеж, 2001. — 430 с. – С. 73.
36. Зимняя И. А. Психологияслушания и говорения : автореф. дисс...д-ра психол. наук : 19. 00. 07 / И. А. Зимняя. – М, 1973. – 32 с. – С. 12.
37. Карпинская Н. С. Художественное слово в воспитаниидетей (ранний и дошкольныйвозраст) / Н. С. Карпинская. – М. : Педагогика, 1972. – 150с.
38. Кирста Н. Р. Методика використання поетичної спадщини Марійки Підгірянки в лексичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку : дис...канд. пед. наук : 13. 00. 02 / Н. Р. Кирста. – Одеса, 1997. – 189 с. – С. 35.
39. Кліменко В. Механізм творчості : чи можна його розвивати? /В. Кліменко. – К. : Шкільний світ. – 2001. – 95 с.
40. Коваль А. П. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Вища шк., 1975. – 335 с. – С.41.
41. Коваль Г. П. Зміст та дидактична структура уроку читання в початкових класах / Г. П. Коваль. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. – 78 с.

42. Козлов А. В. Азбука літературознавства : навч.-методичн. посібник / А. В. Козлов, Р. А. Козлов. – Тернопіль : Астон, 1997. – 122 с.
43. Костомаров В. Г. Насущные задачи учения о культуре речи / В. Г. Костомаров // Русский язык в школе. – 1965. – № 4. – С. 3 – 6.
44. Кочкина З. А. Аудирование : что это такое? / З. А. Кочкина // Ин. яз. в высшей школе. — 1964. — № 5. — С. 14 – 18. – С. 14.
45. Кулагина И. Ю. Возрастная психология / И. Ю. Кулагина. – М., 1998. – С. 128.
46. Кулибчук Л. М. Розвиток образного мовлення учнів 5 – 7 класів : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л. М. Кулибчук. – Одеса, 1999. – 20 с.
47. Кучерук Оксана. Засоби естетичної виразності мови та їх вплив на учнів / Оксана Кучерук // Дивослово. – 1998. – № 3. – С. 13 – 15.
48. Лайзеров Н.Л. Образность в искусстве. – М. : Наука, 1974. – 205 с. – С.74.
49. Леонтьев А. А. Психология обучения чтению / А. А. Леонтьев // Нач. шк. плюс-минус. — 1999. — № 10. – С. 9—13.
50. Лесин В. М. Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – К. : Рад. шк., 1971. – 486 с. – С. 327.
51. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2 – 4 класи. [Електронний ресурс]– Режим доступу до прогр.: http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/02_lit_chit.pdf
52. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та інш. – К. : Академія. – 752 с. – С. 558.
53. Ломов Б. Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии / Б. Ф. Ломов. — М. : Педагогика, 1991. — 296 с. – С. 65 – 72.
54. Лукіна Е. Ф. Деякі особливості сприймання мови художніх творів дітьми старшого дошкільного віку / Е. Ф. Лукіна // Дошкільна педагогіка і психологія : республіканський наук.-методичний збірник. – К. : Рад. школа, 1966. – Вип. 2. – С. 60 – 70.

55. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия; под ред. Е. Д. Хомской. – М. : Изд-во. МГУ, 1979. – 320 с.
56. Лустина Е. А. Слово и образ в процессе воображения : автореф. дисс...канд. психол. наук : 19.00.07 / Е. А. Лустина. – М., 1984. – 16 с.
57. Люблінська Г. О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. – К. : Вища школа, 1974. – 355 с.
58. Львов М. Р. Развитие речи учащихся. Методика обучения русскому языку в начальных классах / М. Р. Львов. – М. : Просвещение, 1979. – 330 с.
59. Львов М. Р. Речь младших школьников и пути ее развития / М. Р. Львов. – М. : Просвещение, 1975. – 176 с.
60. Мельник Т. В. Розвиток образного мовлення учнів 5-9 класів шкіл з російською мовою викладання : автореф. дис...канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. В. Мельник. – Херсон, 2004. – 20 с. – С. 6.
61. Мельничайко В. Я. Элементы лингвистического анализа художественного текста на уроках мови / В. Я. Мельничайко // Дивослово. – 1998. – № 2. – С. 75–81.
62. Мельничайко В. Я. Лингвистичні основи викладання української мови в школі / В. Я. Мельничайко // Мовознавство і школа. – К., 1981. – С. 43 – 45.
63. Молдавская Н. Д. Литературно-развитие школьников в процессе обучения / Н. Д. Молдавская. – М. : Педагогика, 1976.
64. Морозова Н. Г. Развитие отношений детей дошкольного возраста к словесному заданию / Н. Г. Морозова // Известия АПН РСФСР. – Вып. 14. – 1948. – С. 47 – 94. – С. 64.
65. Науменко В. О. Читанка : підручник для 2 класу / В. О. Науменко. – К. : Навчальна книга, 2004. – Ч. 2. – 128 с.
66. Никифорова О. И. Психология восприятия художественной литературы / О. И. Никифорова. — М. : Книга, 1972. – 168 с.
67. Новиков Л. А. Лингвистическое толкование художественного текста / Л. А. Новиков. – М. : Высш. шк., 1979. – 159 с. – С. 42.

68. Панкратова Л. Я. Сприймання художніх творів у процесі ознайомлювання з ними / Л. Я. Панкратова // Система естетичного виховання в дитячому садку; за заг. ред. Н. О. Ветлугіної. – К. : Рад. шк., 1977. – 257 с. – С. 185.
69. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика: пробний підручник для гімназій гуманіт. профілю / М. І. Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – 240 с.
70. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови: підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
71. Попова І. І. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / І. І. Попова. – Одеса, 2006. – 298 с.
72. Постоян Т. Г. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі продуктивно-творчої діяльності : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. Г. Постоян. - Одеса, 1998. – 16 с.
73. Потебня А. А. Слово и миф / А. А. Потебня. – М. : Правда, 1989. – 192с.
74. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с. – С. 17.
75. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. – К. : Початкова школа, 2006. – 429 с. – С.81.
76. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2-х т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 486 с.
77. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1973. – 433 с.
78. Руденко Ю. А. Збагачення словника старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ю. А. Руденко. – Одеса, 2002. – 21 с. – С. 15.
79. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. – 334 с.
80. Савченко О. Я. Читанка : підручник для 2 класу / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2002. – Ч. 1. – 126 с.

81. Савченко О. Я. Читанка : підручник для 3 класу / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2003. – Ч. 1. – 142 с.
82. Сапогова Е. Е. Психология развития человека: учебное пособие / Е. Е. Сапогова. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 460 с. – С. 267.
83. Сіранчук Н. М. Розвиток образного мовлення молодших школярів у процесі навчання української мови: дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. М. Сіранчук. – К., 2008. – 184 с.
84. Словник іншомовних слів [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Гол. ред. укр. рад. енцикл., 1977. – 776 с. – С. 72.
85. Смольська Л. М. Формування творчого мислення молодших школярів у процесі вивчення рідної мови : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. М. Смольська. – К., 1999. – 18 с.
86. Снітко О. С. Внутрішня форма і зміст номінативних одиниць / О. С. Снітко // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 12 – 19.
87. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. — Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. — 671 с. – С. 78.
88. Струс О. О. Розвиток літературних творчих здібностей молодших школярів / О. О. Струс. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. – 40 с.
89. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с. – С. 202.
90. Теплов Б. М. Психологические вопросы художественного воспитания / Б. М. Теплов // Советская педагогика. – 1946. – № 6. – С. 96 – 112. – С. 101.
91. Українська мова : енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – 750 с. – С. 203.
92. Ушакова Т. Н. О механизмах детского словотворчества / Т. Н. Ушакова // Вопросы психологии. – 1969. – № 2. – С. 62 – 71.

93. Ушакова О. С. Развитие словесного творчества в разных видах художественной деятельности : методическое пособие / О. С. Ушакова, Л. В. Танина. – Тольятти : Изд-во СГПУ, 2000. – 104 с.
94. Ушинский К. Д. Детский мир и хрестоматия / К. Д. Ушинский. – М. : Просвещение, 1986 – 350с. – С. 11.
95. Флёрина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольника / Е. А. Флёрина; под ред. В. Н. Шацкой. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 334 с.
96. Флёрина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольника / Е. А. Флёрина; под ред. В. Н. Шацкой. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 334 с.
97. Франко З. Т. Образність в українському мовленні / З. Т. Франко // Українське усне літературне мовлення. – К. : Наукова думка, 1967. – С. 68 – 76 – С. 76.
98. Хоменко К. Е. Понимание художественного образа детьми младшего возраста / К. Е. Хоменко // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии : учебное пособие; под ред. И. И. Ильёсова, В. Я. Ляудис. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 304 с. – С. 276.